

ЗАНЯТТЯ 24. Постав більше питань (ЗАВЕРШАЛЬНЕ)

Аркуш 19

Занурення

Вправа 1. Мовчазне споглядання. Завершальна зустріч

Дії вчителя/вчительки:

- "Сьогодні наше останнє заняття з цим малюнком. Погляньте спочатку мовчки на аркуш 19".
- Дайте кілька хвилин тиші для споглядання
- "Немає потреби поспішати з відповідями"

Дії учнівства:

- Мовчки розглядають обидві сторінки
- Можуть робити нотатки або малювати свої враження
- Мають право просто сидіти та роздумувати

Орієнтовні відповіді:

- "На 20-й сторінці менше тексту, але більше простору"
- "Персонаж тримає щось інше в руках"
- "Рослини виглядають по-різному"
- "Здається, що все стало простіше"
- "Наче хтось дійшов до важливого висновку"
- "Ця сторінка схожа на двері, які відкриваються"

Вправа 2. Відчуття завершення. Що залишається з нами

Дії вчителя/вчительки:

- "Коли ми завершуємо щось важливе, у нас залишаються різні відчуття. Що ви відчуваєте, дивлячись на цю останню сторінку?"
- Заохочуйте відповіді одним словом або коротким образом

Дії учнівства:

- Діляться першими враженнями
- Можуть говорити про емоції або асоціації
- Альтернатива: показати жестом або намалювати символ

Орієнтовні відповіді:

- "Спокій"
- "Цікавість, що буде далі"
- "Легкість, наче щось відпустив"
- "Сумно, що закінчується"
- "Радість від того, що пройшов весь шлях"
- "Впевненість у собі"
- "Очікування нових пригод"

Вправа 3. Власний простір. Перше знайомство з образом

Дії вчителя/вчительки:

- "Погляньте на постать на малюнку. Де вона знаходиться? Що її оточує?"
- "Як би ви описали цей простір —затишний, просторий, безпечний, незвичний?"

Дії учнівства:

- Розглядають деталі простору навколо персонажа
- Описують атмосферу та настрої місця
- Можуть порівнювати з попередніми сторінками

Орієнтовні відповіді:

- "Вона у себе вдома, серед своїх речей"
- "Простір невеликий, але їй вистачає"
- "Схоже на куточок, де можна заховатися"
- "Рослини тут ростуть не так, як звичайно"
- "Здається безпечним місцем"
- "Наче вона створила собі свій світ"

Дослідження

Вправа 4. Візуальне мислення. Що ми бачимо на завершальній сторінці

Дії вчителя/вчительки:

- "Що ви бачите на цій сторінці?"
- "Що може відбуватися тут?"
- "Що дає вам таку думку?"
- Фіксуйте всі відповіді без оцінки

Дії учнівства:

- Описують візуальні елементи
- Висловлюють припущення про дії персонажа
- Аргументують свої спостереження

Орієнтовні відповіді:

- "Дівчина стоїть у кімнаті з рослинами"
- "Вона тримає в руках книжку або зошит"
- "Рослини ростуть з горщиків та ваз"
- "На стіні щось написано зеленими літерами"
- "Здається, вона читає або записує щось важливе"
- "Кімната схожа на теплицю або зимовий сад"
- "Вона виглядає задоволеною та спокійною"

Вправа 5. Читання текстів. Дослідження завершальних питань

Дії вчителя/вчительки:

- Прочитайте разом тексти: "Більше питань — у наступному зошиті", "Що мають на увазі, коли говорять 'чужорідна рослина'? А коли говорять чужинці на людей?"
- "Метелик-монарх" — Алевтина Кахідзе
- "Чому авторка завершує саме цими словами?"

Дії учнівства:

- Слухають та обговорюють зміст текстів
- Роздумують над запитаннями
- Висловлюють думки про зв'язок тексту та зображення

Орієнтовні відповіді:

- "Авторка каже, що питання не закінчуються"
- "Вона порівнює рослини та людей"
- "Метелик-монарх теж мандрує, як люди"
- "Може, 'чужорідний' не означає поганий?"
- "Питання важливіші за відповіді"
- "Наступний зошит — це наше життя"
- "Кожен має право рости там, де йому добре"

Вправа 6. Філософські питання допитливої дитини про належність

Дії вчителя/вчительки:

- "Уявімо, що дуже допитлива дитина задає питання про те, хто де може жити та рости:"
- Ставте питання з паузами для роздумів

Дії учнівства:

- Роздумують над незвичайними питаннями
- Діляться своїми міркуваннями
- Можуть ставити власні питання

Питання для обговорення:

- А у рослин є громадянство? Воно їм потрібне?
- Чи мають право дерева вирости там, де їм подобається?
- Що робити, якщо рослина "чужорідна", але красива та корисна?
- Чи можуть птахи бути "нелегальними мігрантами"?
- Хто вирішує, яка рослина "правильна" для певного місця?
- Що було б, якби рослини могли обирати свою країну?
- Чи стають рослини "місцевими", якщо ростуть тут довго?

Орієнтовні відповіді:

- "Рослини не знають про кордони"
- "Природа сама вирішує, де що росте"
- "Може, людям треба вчитися у рослин?"
- "Всі рослини спочатку були звідкись чужорідні"
- "Головне, щоб рослина не шкодила іншим"
- "Красиві рослини роблять світ кращим"
- "Люди теж мандрують та шукають нове місце"

Вправа 7. Метафоричне дослідження. Метелик-монарх як символ

Дії вчителя/вчительки:

- "Алевтина підписала цю сторінку «Метелик-монарх». Що ви знаєте про цих метеликів?"
- "Якщо персонаж сторінки — це метелик-монарх, то що це означає?"

Дії учнівства:

- Діляться знаннями про метеликів-монархів
- Шукають зв'язки між метеликом та персонажем
- Створюють метафори про подорожі та зміни

Орієнтовні відповіді:

- "Метелики-монархи літають дуже далеко"
- "Вони мандрують через багато країн"
- "Монархи красиві та сильні"
- "Вони знаходять свій шлях без карти"
- "Персонаж теж навчився знаходити своє місце"
- "Метелик не питає дозволу, щоб летіти"

- "Він несе красу всюди, куди прилітає"

Вправа 8. Особистісні зв'язки. Власний простір та належність

Дії вчителя/вчительки:

- "Де ви відчуваєте себе «вдома»? Це завжди будинок?"
- "Що допомагає вам створити свій затишний простір в новому місці?"
- "Чи буває, що вас називали «новенькими» або «не місцевими»? Як це було?"
- Час: 6-8 хвилин

Дії учнівства:

- Діляться досвідом створення особистого простору
- Розповідають про відчуття належності
- Обговорюють досвід "інакшості"

Орієнтовні відповіді:

- "Вдома я відчуваю себе у своєму кутку з книжками"
- "Коли переїхали, довго не могла звикнути"
- "В школі спочатку всі дивилися на мене дивно"
- "Мені допомагають речі, які я принесла з попереднього дому"
- "Іноді не знаю, звідки я насправді"
- "Друзі роблять будь-яке місце домом"
- "Мені подобається бути трохи особливою"

Творчість

Вправа 9. Творчі завдання

Варіант А. Власний зошит питань

Створіть перші 1-2 сторінки свого "наступного зошиту"

- Намалюйте обкладинку зі своїм ім'ям як автора
- Напишіть 5 найважливіших питань, які ви хочете досліджувати далі
- Створіть першу сторінку з автопортретом та девізом
- Додайте "розклад відкриттів", коли і як ви будете шукати відповіді

Варіант Б. Мапа своїх просторів

- Намалюйте карту всіх місць, де ви відчуваєте себе "вдома"
- Підпишіть, що особливого є в кожному місці
- Позначте "міста питань" — місця, де з'являються найкращі думки

- Додайте "мрії про простори" — місця, де хотіли б побувати

Варіант В. Колекція "чужорідного" та "місцевого"

- Знайдіть 5 речей у класі/будинку, які "приїхали" з інших країн
- Знайдіть 5 речей, які вважаються "місцевими"
- Створіть колаж та напишіть, чому поділ на "своє/чуже" іноді не має сенсу
- Додайте власну історію про те, як ви стали "місцевими" в новому місці

Рефлексія

Вправа 10. Особиста рефлексія. Діалог із зошитом

Дії вчителя/вчительки:

- "Уявіть, що ваш зошит Freedom Diaries може розмовляти. Що б він вам сказав про вашу подорож?"
- "А що б ви йому відповіли?"

Дії учнівства:

- Пишуть внутрішній діалог із зошитом
- Можуть малювати замість слів
- Рефлектують над власними змінами

Вправа 11. Спільне коло. Подяки та побажання

Дії вчителя/вчительки:

- "Сядьмо в коло. Кожен може сказати одне дякую — собі, іншим, або зошиту"
- "Також можна висловити одне побажання для продовження подорожі"
- Почніть самі, дайте приклад

Дії учнівства:

- Добровільно діляться подяками
- Висловлюють побажання собі та іншим
- Слухають та підтримують один одного

Орієнтовні відповіді:

- "Дякую собі за те, що не боявся ставити питання"
- "Дякую зошиту за те, що показав мені нові думки"
- "Побажаю собі не забути задавати незручні питання"
- "Дякую всім за те, що ділилися своїми історіями"

- "Побажаю знайти відповіді на найскладніші питання"

Вправа 12. Валізка додому. Життєві експерименти для продовження подорожі

Сімейні дослідження:

- Запитайте у кожного члена родини: "Де ти відчуваєш себе найбільш собою?" Порівняйте відповіді
- Поговоріть з найстаршим родичем про те, як він створював "дім" у нових місцях

Цифрові експерименти:

- Створіть плейлист "Музика моїх просторів" — для різних місць, де ви буваєте
- Зробіть фотопроєкт "Чужорідне та місцеве в моєму районі"
- Дослідіть в інтернеті шлях міграції метеликів-монархів та створіть їх "щоденник подорожі"

Дослідницькі місії:

- Проведіть "перепис рослин" у школі: які місцеві, які привезені, які "самопоселенці"
- Знайдіть людей, які переїхали з інших країн, та дізнайтеся про їхні "рецепти створення дому"

Філософські експерименти:

- Ведіть "щоденник незручних питань" — записуйте питання, які спадають на думку
- Створіть "колекцію визначень" — як різні люди пояснюють слова "дім", "чужий", "свій"

Творчі практики:

- Почніть власний зошит-продовження з новими сторінками та питаннями
- Створіть "карту питань", де позначите, які питання хочете досліджувати у різних місцях
- Напишіть лист Алевтині Кахідзе з власними питаннями та спостереженнями

Проект "Майбутній зошит":

- Зберіть ідеї для нового зошиту Freedom Diaries від своїх однолітків
- Створіть власну сторінку малювання про те, що вас хвилює
- Організуйте виставку "Наші питання" для інших дітей у школі

Методичний коментар

Для 9-11 років:

- **Занурення.** Більше часу на розглядання картинок, менше на складні емоції завершення
- **Дослідження.** Фокус на конкретних деталях малюнка, простіші питання про рослини та тварин
- **Творчість.** Віддавати перевагу малюванню та колажуванню над письмовими завданнями
- **Рефлексія.** Подяки через малюнки або символи, коротші висловлювання

Для 12-13 років:

- **Занурення.** Поєднання емоційної рефлексії з аналізом змін у візуальному ряді
- **Дослідження.** Введення більш складних філософських питань про належність та ідентичність
- **Творчість.** Комбінування різних технік, можливість створення мультимедійних проєктів
- **Рефлексія.** Більш глибокий аналіз власних змін та планів на майбутнє

Для 14-15 років:

- **Занурення.** Складніші питання про завершення етапів та переходи в житті
- **Дослідження.** Поглиблене обговорення тем міграції, адаптації, культурної ідентичності
- **Творчість.** Можливість створення есе, відеопроєктів, дослідницьких завдань
- **Рефлексія.** Планування конкретних кроків для продовження саморозвитку

Складні ситуації та реакції

Ситуація. Дитина засмучується, що заняття закінчуються

Реакція. Розумію, що тобі сумно закінчувати. Це показує, наскільки важливою була ця подорож. Подумаймо разом: як ти можеш продовжити те, що тут почав? Що з цих занять хочеш взяти із собою в життя?

Альтернативні підходи:

- Запропонувати створити "план продовження" індивідуально
- Обговорити можливості ведення власного зошити питань
- Підкреслити, що кінець одного етапу — це початок нового

Ситуація. Дитина каже, що не хоче бути "чужорідною рослиною"

Реакція. Слово 'чужорідна' може звучати неприємно. Але подивимось на це інакше — багато найкрасивіших рослин у наших садах колись приїхали з далеких країн. Вони принесли нову красу та зробили світ різноманітнішим. А що думаєш про це ти?

Альтернативні підходи:

- Обговорити позитивні приклади "чужорідних" рослин, які стали улюбленими
- Підкреслити, що цінність рослини не залежить від її походження
- Запропонувати придумати інші, більш дружні слова для опису

Ситуація. Дитина не може сформулювати питання для свого "майбутнього зошиту"

Реакція. Питання не завжди приходять відразу. Можливо, почнемо з того, що тебе просто цікавить? Або з того, що тебе дивує в житті? Питання можуть народитися з цікавості.

Альтернативні підходи:

- Запропонувати почати з малювання того, що цікавить
- Дати приклади різних типів питань як натхнення
- Підкреслити, що питання можуть з'явитися пізніше, і це нормально

Ситуація. Дитина переживає, що не знає відповідей на філософські питання

Реакція. А ти помітив, що найкращі питання — це ті, на які немає простих відповідей? Саме тому вони так цікаві! Твоя мета не знайти правильну відповідь, а навчитися думати про складні речі.

Альтернативні підходи:

- Підкреслити, що філософські питання створені для роздумів, а не для швидких відповідей
- Запропонувати записувати різні можливі відповіді замість пошуку однієї правильної
- Показати, що сумніви та невизначеність — це нормальна частина мислення

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

Ключові поняття для педагога

Чужорідні види (інвазивні види)

Просте пояснення. Рослини або тварини, які потрапили в нове місце не природним шляхом, а через людську діяльність. Інвазивні (інвазійні) види — це алохтонні види зі значною здатністю до експансії, які становлять загрозу для місцевих екосистем, витісняючи автохтонні (місцеві) види. Важливо: не всі чужорідні види є інвазивними — деякі добре інтегруються без шкоди.

Для дітей 9-11 років. "Уявіть, що рослина 'переїхала' в нову країну і тепер живе там"

Для дітей 12-15 років. Можна обговорити, чому деякі рослини називають "інвазивними" та як це пов'язано з балансом у природі

Метелик-монарх

Факти. Здійснює одну з найдовших міграцій серед комах (до 3000 км), мандрує між Канадою/США та Мексикою, живе 2-8 тижнів, але міграційне покоління — до 8 місяців.

Метафоричне значення. Символ трансформації, подорожі, здатності долати великі відстані (понад 3000 миль/4800 км) незважаючи на крихкість, інстинктивної мудрості знаходження шляху додому.

Поняття "дому" та "належності"

Сучасне розуміння. Дім — не лише географічне місце, а простір безпеки, прийняття та саморозкриття. Може існувати одночасно в кількох місцях або бути "портативним" через людей, речі, спогади.

Підготовка до завершення курсу

Емоційна підготовка педагога

Завершення може викликати різні емоції у дітей:

- Сум від розставання
- Гордість за пройдений шлях
- Тривога щодо продовження самостійно
- Захоплення новими можливостями

Створення спадкоємності

- Допоможіть дітям сформулювати конкретні плани продовження

- Створіть можливості для періодичних зустрічей (якщо можливо)
- Поділіться контактами для зв'язку з авторкою проєкту
- Заохочуйте створення власних творчих проєктів

Документування досягнень

- Створіть фотоколаж з робіт дітей (за згодою)
- Зберіть найцікавіші питання дітей як спадщину групи
- Попросіть дітей написати поради майбутнім учасникам
- Сфотографуйте процес роботи (з дозволу батьків)

Зворотний зв'язок

- Зберіть відгуки дітей про весь курс
- Попросіть батьків поділитися спостереженнями
- Проаналізуйте власний досвід ведення занять
- Підготуйте рекомендації для інших педагогів